

AL XI-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL AL SOCIETĂȚII DE STUDII KANTIENE DE LIMBA FRANCEZĂ

„RAȚIUNEA PRACTICĂ: CONCEPTE ȘI MOȘTENIRI”

(Salvador da Bahía, 8–11 octombrie 2013)

RODICA CROITORU

Cu ocazia celui de-al XVII-lea Congres Interamerican de Filosofie a avut loc în paralel și în aceeași locație al XI-lea Congres al Societății de Studii Kantiene de Limba Franceză, cu o temă prin excelență practică, dat fiind că în ultima decadă acesta a fost domeniul kantian care a atras cel mai mult interesul specialiștilor în cadrul congreselor de profil. De organizarea sa s-au ocupat: Daniel Turinho Peres (UFBa), Joao Carlos Salles (UFBa) și Ricardo Terra (USP), cu sprijinul ANPOF, FECH UFBA, PRONEX, FAPESB, CNPQ, CAPES, FAPESP, Guvernul Bahia, Academia de Științe Bahia, SEKLF, Universitatea Franco-Germană, PATROCÍNIO, BAHIAGAS, Secretariatul pentru Infrastructură Bahia, PETROBRAS.

Lucrările Congresului SEKLF s-au desfășurat în sălile elegantului Hotel Bahia Othon Pallace, pe malul Oceanului Atlantic, unde erau cazați cei mai mulți dintre participanți, și unde cu generozitate s-au oferit participanților cazarea, prânzul, ca și tradiționala cafea de seară. Organizatorii, în special prof. Ricardo Terra, asistat de o echipă tânără de studenți, doctoranzi și profesori, s-au străduit să ofere tot mai mult participanților, plecând de la cadrul natural excepțional, calitatea hotelului, a serviciilor, între care pentru prima dată asistență medicală oferită participanților. Și un alt avantaj a fost acela al posibilității de urmărire a unor mari personalități de la Congresul Interamerican de Filosofie, cum ar fi Robert B. Pippin și Robert Hanna.

Conferințe plenare. Jean Ferrari, președintele SEKLF, Universitatea Burgundiei, a deschis seria de conferințe plenare cu „Prefața la *Critica rațiunii practice*”. S-a menționat că această piesă de bază a filosofiei practice își are rădăcinile în *Critica rațiunii pure* și în *Întemeierea metafizicii moravurilor*, anunțând dezvoltările ulterioare. Ea pune așadar în balanță rațiunea pură și rațiunea practică, afirmând primatul celei de-a doua asupra celei dintâi, și dând criticismului posibilitatea să se definească ca o filosofie a libertății. A doua conferință plenară a fost cea a lui Günter Zöller, Universitatea München, intitulată „Inteligibilul din noi.

Libertatea transcendentă și lucrul în-sine-însuși în examinarea critică a Analiticii rațiunii practice pure a lui Kant”. El a tratat contrastul formei sistematice și a conținutului doctrinal în paralel în *Estetica și Analitica Criticii rațiunii pure* (1781) și în *Analitica celei de-a doua Critici* (1788). Totodată s-a subliniat rolul pregătitor al *Esteticii* transcendente al primei *Critici* pentru *Analitica celei de-a doua Critici*, urmărindu-se funcția esențială a distincției dintre aparențe și lucruri în sine însele, introdusă în *Estetica* transcendentă în 1781 pentru postularea libertății practice, numită „transcendentă” și „absolută” în cea de-a doua *Critică*. Cea de-a treia conferință plenară a fost ținută de Michel Fichant, Universitatea Paris IV Sorbonna, cu titlul „Rațiune practică și sistem”. El s-a ocupat de felul în care conceptul de libertate îndeplinește, față de metafizică, o funcție arhitectonică, inclusiv și față de ceea ce evidențiază rațiunea speculativă. Altfel spus, descoperirea rațiunii practice face posibilă o metafizică, ca „metafizică a rațiunii speculative, care este ceea ce se numește de obicei metafizică în sens restrâns”, adică ca metafizică a naturii. Aceasta este numită de Kant „enigma criticii” (die Rätsel der Kritik). Conferința programată pentru ultima zi a Congresului, a lui Daniel Weinstock, Universitatea Montreal, cu tema „Respectul cu privire la psihologia morală contemporană” nu a mai avut loc, și din acest motiv s-a anulat și Atelierul pentru doctoranzi, programat în aceeași zi.

Comunicări în secțiuni. Margit Ruffing, Universitatea Mainz, în comunicarea „Metodologia rațiunii practice” a arătat că metodologia celei de-a doua *Critici* pare a fi superflua; aici reflecțiile lui Kant indică faptul că fundamentul teoretic al filosofiei morale constă din concordanța sa cu conștiința morală însăși, caracterizată de rațiunea practică și legea ei. Legitimarea principiului moralei se trage din evidența originară a comprehensiunii de sine însuși și astfel devine o doctrină și totodată un element dogmatic al filosofiei critice. Jean-François Kervégan, Universitatea Paris I, în comunicarea „Conceptele libertății la Kant”, a susținut că în pofida opiniilor frecvente, concepția kantiană asupra libertății nu s-a modificat între 1781 și 1785, datorită „inventării autonomiei”, ci ea a continuat să se transforme până la ultimele scrieri ale lui Kant. Această evoluție este legată de reformularea raportului dintre conceptele libertății, liberului arbitru și voință. Avându-le în vedere se deschide calea unei reformulări a raționalității normative, după cum se pune în filosofia contemporană. Gerhard Seel, Universitatea Berna, în comunicarea „Kant trebuia să își mențină teoria sa asupra activității, fiind dat realismul său tardiv?” a arătat că în operele sale târzii, mai ales în „Reflecții” și „Opus postumum”, Kant a împins realismul său empiric mai departe decât în opera sa publicată. Dezvoltarea sa este marcată de următoarele teze: 1. Subiectul știe *a priori* că el ocupă, ca subiect empiric, un loc în spațiu între alte obiecte empirice; 2. subiectul nu va fi afectat de un lucru-în-sine. Singura sursă posibilă de afectare este lumea empirică și obiectele care o compun. Dacă această teză este valabilă și pentru afectarea de sine însăși, soluția la antinomia libertății susținută în ediția B a *Criticii rațiunii pure* devine îndoielnică. Claude Piché, Universitatea Montreal, în comunicarea „Rotunjimea Pământului: o șansă pentru pace”, a arătat cum în *Metafizica moravurilor* rațiunea practică pură trebuie să fie „sensibilizată”, pentru ca scopul ultim al oricărui drept, care după Kant este *pacea etarnă*, să fie realizat. Or, sensibilizarea

trece prin planeta Pământ, ca spațiu politic delimitat clar. Așadar, Pământul permite stabilirea de borne spațiale precise pentru realizarea dreptului popoarelor (internațional) și al dreptului cosmopolit. Dacă Pământul ar fi fost o suprafață plană infinită, atunci formarea de comunități umane ar fi fost problematică, iar starea naturală nu ar fi putut fi niciodată abolită. Catherine Colliot-Thélène, Universitatea Rennes 1, în comunicarea „Dreptul înăscut și dreptul oamenilor: comentariu asupra unei distincții kantiene” a dezvoltat distincția făcută de Kant în Doctrina asupra dreptului din *Metafizica moravurilor*, unde în Introducere libertatea este tratată ca un „drept înăscut”, opus „dreptului oamenilor” (*ius gentium, droit des gens*), care este dobândit. S-a susținut că acest drept se sustrage oricărei pozitivări posibile, care poate fi fundamentul tuturor drepturilor pe care un stat bine constituit le poate garanta. Zeljco Loparik, Universitatea Campinas, în comunicarea „O lectură semantică a teoriei kantiene a judecăților practice” a făcut o prezentare a teoriei kantiene a referinței conceptelor teoretice, empirice și pure, ca și a adevărului judecăților sintetice teoretice în general. S-a arătat felul în care această interpretare semantică a criticii judecăților teoretice poate fi extinsă asupra studiului teoriei kantiene a judecăților sintetice *a priori* practice sau pragmatice, care să ofere o lectură unitară a operei critice kantiene. Mai Lequan, Universitatea Lyon 3, în comunicarea „Emergența unei raționalități specific practice ca necesitate nemijlocit absolută, deși indemonstrabilă, în trei scrieri precritice din anii 1763-1764”, a identificat unde se naște o rațiune practică, gândită în relație cu o necesitate nemijlocit absolută, pentru care *Prelegerile de etică* pregătesc conceptul. Au fost examinate *Unicul fundament posibil al unei dovezi asupra existenței lui Dumnezeu* (1763) și *Observații asupra sentimentului de frumos și sublim* (1764). Silvia Altmann, Universitatea Federală Rio Grande do Sul, în comunicarea „Libertate și moralitate în *Întemeierea metafizicii moravurilor* și *Critica rațiunii practice*” s-a ocupat de deducția imperativului în cele două lucrări practice, și de compatibilitatea lor. Sophie Grapotte, SEKLF, în comunicarea „Acuzația de formalism și problema aplicării morale: răspunsul tipicului” a explicat soluția dată de Kant problemei aplicării morale din „Tipicul facultății de judecare practice pure”, pentru a evidenția că etica kantiană nu se reduce la un formalism gol, după cum susținea Hegel. Franz Sagemüller, în „Rațiunea practică kantiană în relația lutherană «coram» și prin aceasta în critica sa definitivă” a dat o interpretare a felului în care rațiunea știe să se critice și să se purifice prin excluderea întrebuițării imanente a termenilor transcendenți, ca și prin întrebuițarea transcendentă a termenilor imanenți. Ricardo Terra, Universitatea São Paulo, în comunicarea „Un an extraordinar: 1784”, a analizat lucrările avute în lucru în anul menționat (*Ideea unei istorii universale, Ce este Luminarea?*, manuscrise de drept natural, cursuri de etică, *Istoria universală și teoria cerului*, reflecții asupra raselor) în care se aduc modificări importante doctrinei asupra dreptului natural (*Naturrecht Feyerabend*); cu ocazia ultimei a pus în discuție problema punerii în relație a traducătorilor neo-latini ai lui Kant (ceea ce s-a și realizat prin organizarea unei discuții tematice a traducătorilor acesteia în limbile italiană, franceză, portugheză, spaniolă). Naima Hadj Abderrahmane, Universitatea Alger 2, în comunicarea „Kant între al nostru «ibâdât» și al nostru «mou' âmâlât»”, a prezentat un studiu de caz pe marginea unor concepte kantiene cum ar fi rațiunea, voința bună, conștiința morală, imperativul categoric pentru studenți de

confesiune musulmană. Ele sunt trecute prin filtrul primului termen, care semnifică jurisprudența musulmană, ce include acte de adorație, pelerinaj post, precum și al celui de-al doilea termen, care semnifică partea jurisprudenței musulmane referitoare la relațiile musulmane cotidiene. Rodica Croitoru, Academia Română, în comunicarea „A treia antinomie a rațiunii pure, suport epistemic al acțiunii practice” a arătat că văzută din direcția rațiunii practice, dificultatea reglementării acțiunii practice constă din necesitatea trecerii de la un tip de cauzalitate la altul, astfel încât acțiunea realizată în mediul natural al ființei umane și supusă cauzalității naturii percepe limita acesteia și în același timp nevoia de a o depăși. Văzută din direcția rațiunii pure, aceeași dificultate a rațiunii practice asumată de antinomia cauzalității se deplasează către fundamentul acesteia: explicația începutului prim al seriilor cauzale, determinarea sensibilului de către inteligibil, explicarea realității și posibilității libertății. Prin supoziția transcendentă și prin introducerea seriilor cauzale dinamice se oferă un răspuns funcțional, care asigură realizabilitatea mecanismului moral și menține legătura naturii cu libertatea. E. Moutsopoulos, Academia din Atena, în comunicarea „Rațiunea practică și voința bună la Kant (*Întemeierea metafizicii moravurilor*)” în lectura lui Jean Ferrari a propus o construcție dialectică cu o direcție dublă, în care una dintre extremități este reprezentată de voința bună, iar cealaltă de legea morală.

Adunarea generală a SEKLF, prezidată de președintele său, Jean Ferrari, a făcut bilanțul activității societății de la Congresul de la Luxemburg din anul 2011, situația drepturilor de autor de la editura J. Vrin, la care se publică volumul de contribuții ale participanților și a supus la vot propunerea făcută de doi delegați spanioli ca următorul congres să fie organizat de câteva universități din Madrid cu o săptămână înainte sau cu una după Congresul Internațional Kant, 21–26 septembrie 2015, pentru a facilita prezența participanților non-europeni; ea va avea drept temă „Natura și libertatea”. Propunerea a fost votată în majoritate. El va fi urmat de Buenos Aires în 2017.

Congresul s-a încheiat cu un cocktail la un Yacht Club de pe malul Oceanului Atlantic.